

Jesper Roine

Jesper Roine är docent i nationalekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm. Han forskar främst om inkomst- och förmögenhetsfördelning. Han är en av grundarna av och skriver regelbundet på bloggen "Ekonomistas". Han har skrivit en sammanfattning av Thomas Pikettys "Capital in the Twenty-First Century" som kommit ut både på svenska och finska.

Långsiktiga inkomst- och förmögenhetskillnader – vad vet vi och vad spelar det för roll?

De senaste åren har debatten om inkomst- och förmögenhetskillnader formligen exploderat; USA:s president Barack Obama har i ett ofta citerat tal utnämnt de ökande inkomstklyftorna till "vår tids avgörande utmaning", ämnet har återkommande diskuterats vid det ekonomiska toppmötet i Davos, och organisationer som IMF och OECD har publicerat en rad rapporter med budskapet att inkomstskillnader kan skada ekonomisk tillväxt. Men det var ändå en populärvetenskaplig bok som gav mest bränsle åt debatten.

Det som verkligen skapade rubriker var den osannolika framgång som Thomas Piketty fick med sin bok "*Capital in the Twenty-First Century*", en 700-sidig text om inkomst- och förmögenhetsfördelningens utveckling under de senaste 200 åren, som under våren 2014 toppade Amazons bästsäljarlista, och som fått många långt utanför akademien att intressera sig för ämnet.

Debatten som följt efter Pikettys bok har dock ofta varit spretig och bitvis förvirrad. Anledningarna är säkert många och beror tveklöst på ämnets politiska laddning, vilka tidsperspektiv och vika frågor som ansetts viktiga (eller oviktiga), men också på oklarhet kring vad man pratar om. Är det inkomster eller

förmögenheter eller kanske något annat som förmodas vara viktigt, som hälsa och utbildning? Om det är inkomster, är det i så fall disponibla inkomster eller inkomster före skatt och transferringar? Om det är förmögenheter, vad skall då ingå i begreppet "förmögenhet"? Spelar skillnader verkligen någon roll, är det inte absoluta nivåer som är viktigast, och är det i så fall inte viktigast vad som händer med världens verkligt fattiga?

Alla dessa frågor är relaterade till varandra men handlar samtidigt om olika dimensioner av ett stort område. Ett problem med debatten är att de ofta klumpas ihop i en diskussion om "*inequality*" där fakta blandas med insinuationer om vilka motiven bakom forskningen är. Syftet med denna artikel är därför att fokusera på några av de nya insikter som Pikettys och andras forskning resulterat i under det senaste dryga decenniet.

Toppinkomstforskningens bakgrund

För att förstå hur den nya forskning som hela debatten grundar sig på passar in i det nationalekonomiska ämnet kan det vara bra att påminna om några grundbegrepp. Från ett makroekonomiskt perspektiv kan man som bekant betrakta ekonomisk aktivitet som en process där människor, genom att kombinera sitt arbete och sitt kapital (naturligt som producerat), skapar värde ¹⁾. Det är detta värde vi försöker mäta när vi uppskattar BNP, och förändringarna i detta värde är vad ekonomisk tillväxt handlar om. I relation till denna tämligen universellt accepterade utgångspunkt kan man ställa sig två centrala frågor som båda rör fördelning: För det första, hur ser fördelningen av BNP respektive kapital ut mellan länder i världen; för det andra, hur fördelas inkomsterna och ägandet av kapital inom varje land?

Utgångspunkten för mycket av det arbete som påbörjades av Thomas Piketty för snart 20 år sedan var att vi helt enkelt saknade mycket av grundläggande statistik kring den historiska utvecklingen som rör fördelningen av inkomster inom länder. Mycket hade gjorts kring frågor som berörde historisk utveckling av *inkomstskillnader mellan länder* (mätt som BNP/capita) men betydligt mindre kring *fördelningen inom länder*. Den stora anledningen till detta var förstas avsaknad på bra statistik. Representativa hushållsundersökningar fanns i bästa fall sedan 1950-talet

och i de flesta fall inte förrän på 1970–80-talen och jämförbarheten mellan länder var problematisk.

Det finns dock en källa som möjliggör historiska studier av fördelning i många länder och det är skattestatistik, framförallt då inkomstskattestatistik. Systematisk beskattning av individer eller hushåll på årlig basis infördes i de flesta västländer i slutet av 1800-talet eller i början av 1900-talet. En hake med denna är dock att ju längre bakåt i tiden man går desto färre var det som betalade skatt. I de flesta fall omfattades endast några få procent av befolkningen av skatten då den infördes, en siffra som sedan steg i olika takt i olika länder. Trots detta kan man skapa ett jämförbart mått på inkomstfördelning över tid genom att – som Kuznets (1953) gjorde – relatera inkomsterna hos den (topp)del av befolkningen som man observerar i skattestatistiken till de totala inkomsterna i ekonomin som finns i nationalräkenskaperna. På detta sätt kan man skapa en lång tidsserie som säger hur stor andel av alla inkomster (före skatt och transferringar) som tillfaller den tiondel (eller tjugondel, eller hundradel) som har de högsta inkomsterna (och som därför observeras i skattestatistiken). ²⁾ Detta – och inte någon initial besatthet av toppen av fördelningen – är anledningen till att de historiska serierna mäter just toppinkomstandelar.

Vad har vi lärt oss om fördelningen?

Thomas Pikettys (2001) banbrytande studie presenterade inkomstfördelningsserier för Frankrike över hela 1900-talet. Denna har följts av ett stort antal andra som med motsvarande metod tagit fram serier för så långa tidsperioder som data har tillåtit. I skrivande stund finns toppinkomstserier för 33 länder över större delen av det senaste år-

¹⁾ Vad som ska ingå i definitionen av kapital är en av de stora pågående diskussionerna kring Pikettys bok. Den intresserade kan läsa kommentarer och invändningar kring detta av t ex Summers, 2014, Stiglitz och Kanbur, 2015, och Jones 2015.

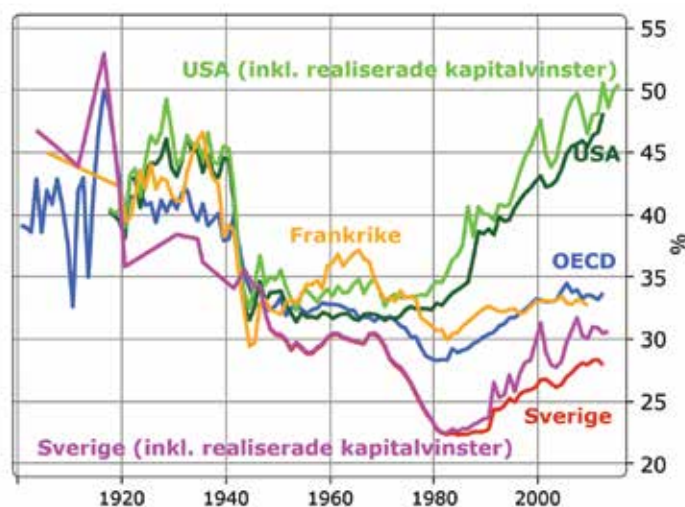
²⁾ Eftersom inkomstbegrepp och skatter ändrats över tid kräves en rad justeringar och korrigeringar för att få jämförbara serier. Se t ex Atkinson, 2007, eller Roine och Waldenström, 2015 för översikter. Roine och Waldenström, 2010, redogör för detaljerna kring de svenska serierna och Jäntti, Riihelä, Sullström och Tuomala, 2010 för de finska.

hundralet i databasen *World Top Income Database*, WTID. De flesta är OECD länder men uppgifter finns också för Indien, Kina, Indonesien, och en rad andra viktiga länder och ett pågående arbete gör att antalet växer hela tiden.

Att sammanfatta huvudresultaten av denna forskning låter sig inte göras i en kort artikel som denna men om man fokuserar på de nordiska länderna i relation till andra grupper av OECD länder kan man ändå lyfta fram några intressanta saker som kan vara värda att ha i åtanke när man lyssnar på debatten kring dessa frågor.³⁾

Figur 1 visar till en början topp 10-gruppens inkomstandel – alltså den del av alla inkomster som går till tiondelen med de högsta inkomsterna – för tre länder, Sverige, Frankrike och USA, som var och en får representera utvecklingen i Norden, Kontinentaleuropa, respektive de anglosaxiska länderna, under 1900-talet.⁴⁾ Som synes hade Sverige lägre toppinkomstandel redan på 1950-talet men den dramatiska nedgången kom senare och fortsatte fram till runt 1980. Vid denna tidpunkt var Sverige, och även övriga Norden, verkligen annorlunda jämfört med andra länder med sina betydligt lägre toppinkomstandelar. Om man betraktar utvecklingen sedan 1980 i ljuset av hela 1900-talsutvecklingen ser man att toppinkomstandelen i Sverige obestriddligt gått upp, i procent nästan lika mycket som i USA, men i nivåer har den snarast närmast sig en "normal-europeisk nivå". Vilka slutsatser man sedan drar av detta varierar förstås men det historiska perspektivet är alldeles oavsett viktigt och nytt.

Ytterligare en viktig detalj visar sig om man ur topp 10-gruppens utveckling isolerar inkomst-

Figur 1: Topp 10-gruppens inkomstandel över 1900-talet.

andelen för topp 1-gruppen, alltså den procent av befolkningen som har de högsta inkomsterna. Figur 2 visar utvecklingen för topp 1-gruppen i Sverige och Finland jämfört med Frankrike och USA och snittet i OECD. Om man relaterar till Figur 1 så ser man hur stor del av utvecklingen i topp 10-gruppen som drivs av utvecklingen i topp 1-gruppen. Säg att topp 10-gruppens andel över 1900-talet sjunker från 40–45 % i början av seklet till 25–30 % runt 1980, då kan man i Figur 2 se att 10–15 procentenheter av dessa totalt 15–20 procentenheter kommer sig av förändringar i topp-1.

På motsvarande sätt kan man granska de senaste decennierna; topp-10 andelen i USA har gått från 32 % 1980 till 48 % idag, av denna förändring på totalt 16 procentenheter kan 10 hänföras till topp-1 gruppen. I Sverige har topp 10 ökat med 5 procentenheter varav 3 utgör ökningarna i toppen. Skulle man istället isolera inkomstandelen för den undre halvan av toppgruppen, alltså P90-95, så visar det sig att deras inkomstandel nästan inte förändrats alls under hela 1900-talet(!)

Det fokus som varit på vad som händer i topp 1-gruppen har således en empiriskt förankrad anledning: det är helt enkelt där mycket av förändringarna har skett. Återigen kan man dra mycket olika slutsatser av detta men det är alldeles oavsett ett viktigt och intressant nytt resultat.

Insikten att så stora delar av förändringarna

Figur 2: Topp 1-gruppens inkomstandel över 1900-talet.

kan hänföras till den yttersta toppen av fördelningen leder osökt till frågan: "Vad skiljer denna grupp från resten av befolkningen?". En sak är inkomstkompitionen. Topprocenten avviker generellt sett från övriga genom att en större del av dess inkomster består av kapitalinkomster. Naturligtvis utgör inte topp-1 någon skarp gräns i detta avseende men generellt sett består inkomsterna i den undre halvan av toppdecilen (P90-95) nästan uteslutande av löneinkomster medan kapitalinkomster blir allt viktigare ju högre upp i fördelningen man kommer.

En viktig ny insikt är att en betydande del av toppgruppens nedgång under 1900-talets första hälft bestod i en nedgång i kapitalinkomster medan dess andel av löneinkomsterna varit relativt

5) Lönefördelningen relativa stabilitet är ett av huvudargumenten mot att 1900-tals utvecklingen skulle beskrivas av den så kallade Kuznets-kurvan. Se till exempel Piketty (2007), s 55, för Frankrike, och Piketty och Saez (2007), s 142, för USA, och Roine och Waldenström (2010), s 309 ff. för Sverige.

6) Jäntti, Riihelä, Sullström och Tuomala, 2010, s 399, konstaterar att i det finska fallet är det främst utdelningar som ökat kraftigt i betydelse. I Sverige är bilden mindre tydlig och kapitalinkomsternas komposition har i sin tur varierat sedan 1980-talet. Realiserade kapitalvinster har vuxit kraftigt i betydelse och sedan runt 2005 har också räntor och utdelningar blivit allt viktigare. Se Roine och Waldenström (2012) om betydelsen av realiserade kapitalvinster.

stabil.⁵⁾ När man kommer till de senaste decennierna är dock utvecklingen i detta hänseende mer komplicerad. Vad gäller den amerikanska toppprocentens spektakulära uppgång så har denna i huvudsak orsakats av en större spridning av arbetsinkomster snarare än att kapitalinkomster skulle blivit viktigare. I Sverige och Finland är bilden annorlunda. Här är det istället kapitalinkomsterna (och de realiserade kapitalvinsterna) som ökat i betydelse sedan 1980-talet medan löneökningarna i toppen står för en betydligt mindre del.⁶⁾

Och slutsatserna?

Frågan är nu vilka slutsatser som kan dras av denna utveckling och vilka de underliggande anledningarna är? Varför har inkomstspridningen ökat kraftigt i vissa länder (främst anglosaxiska länder men även i Sverige och Finland) men inte i andra (stora delar av övriga Europa) de senaste årtiondena? Varför är inkomstkompitionen i denna uppgång så olika mellan länder (lönespridning i USA medan kapital varit viktigare i Sverige och Finland)?

Många mekanismer har föreslagits; de som främst ser en gemensam utveckling globalt pekar ofta på gemensamma faktorer som teknisk utveckling och globalisering som påverkat de flesta länder på liknande sätt, de som istället ser stora skillnader mellan länder fokuserar på olika politiska beslut. Andra har framhållit förändrade sociala normer kring acceptabla skillnader i samhället. Och naturligtvis finns kombinationer av alla dessa faktorer. Frågan är långt ifrån avgjord men ett är helt säkert och det är att de nya insiktarna om vikten av att beakta inkomster från alla källor (inte bara lön) och skillnaderna inom toppgruppen har resulterat i en rad frågeställningar som inte fanns innan toppinkomstlitteraturen.

Slutligen har vi frågan om förmögenhetsfördelningen och dess kopplingar till inkomstfördelningen. Denna fråga aktualiseras speciellt genom de nya resultaten kring kapitalinkomsternas för-

ändrade betydelse över tid. Om man antar att kapitalinkomster är ett flöde som genereras som avkastning från en underliggande förmögenhet så borde det finnas en korrespondens mellan förändrade kapitalinkomstflöden och förändringar i förmögenhet (eller på dess avkastning). Vidare kan man tänka sig att ökade toppinkomstandelar också skulle resultera i ökade toppförmögenhetsandelar då höginkomstindivider lättare kan bygga upp sin förmögenhet.

Problemet med samband av dessa slag är att de verkar svåra att hitta i data, speciellt för senare årtionden. Den tydliga och kraftiga uppgången i toppinkomstandelar i många länder speglas inte i en motsvarande tydlig uppgång i förmögenhetskoncentration. En möjlig anledning till detta är dock att data är mycket bristfällig. I ett försök att uppskatta effekten på förmögenhetsfördelningen i Sverige av att återföra tillgångar som potentiellt inte kommer med i den officiella statistiken (främst icke noterade bolag och avkastning på tillgångar utlandet) visar Roine och Waldenström (2008) att denna kan vara betydande och att förmögenhetskoncentrationen potentiellt är mycket högre än den officiella statistiken visar.

Generellt sett kan man säga att medan det råder relativ konsensus bland forskare om inkomstfördelningens utveckling (däremot inte alls kring dess orsaker, eller för den delen kring vilken roll den spelar), så är man långt ifrån enig ens kring grundläggande fakta om hur förmögenhetsfördelningen ser ut. Detta är förstås ett problem som lämnar utrymme för alla möjliga vanföreställningar i debatten. Oavsett vad man tycker om Pikettys (2014) övriga slutsatser är det svårt att inte hålla med om hans insisterande på att bättre information kring förmögenheter och dess fördelning skulle vara önskvärda.

Relationen till global inkomstspridning

En invändning mot forskningen om ökade inkomstklyftor i västvärlden är att den är missvisande eftersom det verkligen viktiga som hänt är att inkomstklyftorna globalt sett i själva verket har minskat.⁷⁾ Även om skillnaderna ökat inom de flesta utvecklade länder så har de höga inkomstökningarna för främst stora delar av Kinas och Indiens verkligen fattiga gjort att den globala in-

komstspridningen faktiskt minskat. ”*Inequality*” i världen har gått ner de senaste decennierna och inte upp som Piketty säger, heter det.

De försök som gjorts att uppskatta inkomstfördelningen mellan alla världens individer indikerar att realinkomsterna för stora grupper av världens fattigare hälft ökat kraftigt i procentuella tal, från nivåer kring en, två, tre dollar om dagen till, två, fyra, sex dollar om dagen.⁸⁾ Detta är förstås en enorm förbättring och en långt ifrån trivial framgång i bemärkelsen att miljontals människor lyfts ur absolut fattigdom. Samma studier visar dock också att de personer som tillhör botten av den övre femtedelen globalt sett, vilket ungefär motsvarar de med lägst inkomster i USA och Västeuropa, har fått små eller inga realinkomstökningar, medan de med de allra högsta inkomsterna globalt sett fått lyft i samma procentuella storleksordning som de som lyfts ur absolut fattigdom. Översätter man detta till absoluta tal betyder det att mer än hälften av de totala inkomstökningarna gått till världens topp 5-grupp.

Sammantaget betyder denna utveckling en globalt minskad inkomstspridning, eftersom de med lägst inkomster i fattiga länder fått större inkomstökningar än de med lägst inkomster i rika länder, samtidigt som de med högst inkomster i de flesta länder fått högre inkomstökningar än de med lägre inkomster, med resultatet att inkomstspridningen inom länderna ökat. Vad som är intressantast och viktigast kan diskuteras, vilka slutsatser man ska dra likaså, men inget av resultaten är fel, bara olika aspekter av ”*inequality*”-utvecklingen. Personligen tycker jag dock att det är märkligt att inte beakta möjligheten att de ökade klyftorna i Väst kan resultera i missnöje som i förlängningen kan ta sig uttryck i politiskt stöd

7) Ett exempel är Björn Wahlroos som i sitt sommarprat i Sveriges Radios P1 i augusti 2014 uttryckte det så här: ”Det är här Thomas Piketty gör ett ytterligare [...] mycket stort fel... Om vi istället för att titta på inkomsterna och förmögenheterna i Sverige eller Frankrike tittar på den globala inkomstfördelningen så ser bilden ganska annorlunda ut. [D]et viktigaste är väl ändå att de människor som för tretio år sedan levde på existensminimum, idag har hyggligt med mat på bordet”.

8) Se Lakner och Milanovic (2015) för mer om denna utveckling.

för t ex anti-globaliseringspolitik och annat som skulle undergräva just den utveckling som lyft så många ur fattigdom.

Ska ekonomer alls studera inkomtskillnader?

1980 skrev den amerikanske journalisten Irving Kristol, kallad ”neokonservatismens fader”, följande om studiet av inkomtskillnader: ”*The intensity with which economists work out their Gini coefficients [...] is matched – so far as I can see – by the utter lack of interest of the average American in their findings.*” Anledningen var enligt Kristol uppenbar: ”*It is my understanding, from surveying various studies of trends in income distribution in the United States over the past three decades, that economists have found very little significant change to have taken place.*”

Det var då det. I dag är verkligheten en annan. Stora grupper i den amerikanska inkomstfördelningen har, trots fortsatt tillväxt, upplevt stillastående realinkomster sedan 1980-talet. Att under sådana omständigheter till och med ifrågasätta poängen med ekonomisk tillväxt framstår inte som särskilt konstigt, och vad gäller intresset för fördelningsfrågor så är det allt annat än svalt.

I Sverige och Finland är situationen, trots stora procentuella uppgångar i toppinkomstandelarna, en annan. Inkomtskillnaderna är fortfarande betydligt mycket mindre, omfördelning och beskattning mycket mer omfattande och lönerna har ökat i alla delar av fördelningen om än mest i toppen. Samtidigt engagerar frågor kring inkomstfördelning även här och förändringar som kapitalinkomsternas ökade betydelse och tillgångsvärdenas kraftiga uppgångar gör att många undrar vad som händer och varför.

Att svara på detta framstår som en vettig uppgift inom ramen för nationalekonomisk forskning. Att förklara varför inkomster fördelas som de gör och varför detta tycks förändras över tid och vilka konsekvenser detta eventuellt har för tillväxt och annat är som jag ser det delar av frågan ”Hur fungerar samhällsekonomin?” Att frågor om fördelning dessutom är sådan att människor också har uppfattningar om hur det borde vara och därför bryr sig om svaren gör den inte mindre viktig.

Referenser:

Atkinson, A.B. (2007). ”Methodological issues”. i Atkinson, A.B., Piketty, T. (red.), *Top Incomes over the Twentieth Century: A Contrast between European and English-Speaking Countries*. Oxford University Press, Oxford.

Jones, C. I. 2015. ”Pareto and Piketty: The Macroeconomics of Top Income and Wealth Inequality”, *Journal of Economic Perspectives*, 29(1):29–46.

Jäntti, M., Riihelä, M., Sullström, R., Tuomala, M. (2009). ”Trends in Top Income Shares in Finland”. i A.B. Atkinson and T. Piketty (red.) *Top Incomes: A Global Perspective*. Volume II. Oxford University Press, Oxford.

Lakner, C., och B. Milanovic. 2013. ”Global Income Distribution: From the Fall of the Berlin Wall to the Great Recession.” *WB Policy Research Working Paper 6719*, World Bank, Washington.

Piketty, T. 2001. *Les hauts revenus en France au 20ème siècle*, Grasset, Paris

Piketty, T. 2007. ”Income Inequality in France, 1900–1998”. i Atkinson, A.B., Piketty, T. (red.), *Top Incomes over the Twentieth Century: A Contrast between European and English-Speaking Countries*. Oxford University Press, Oxford

Piketty, T., och E. Saez. 2003. ”Income Inequality in the United States, 1913–1998”. i Atkinson, A.B., Piketty, T. (red.), *Top Incomes over the Twentieth Century: A Contrast between European and English-Speaking Countries*. Oxford University Press, Oxford

Piketty, T. 2014. *Capital in the Twenty-first Century*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Roine, J., Waldenström, D. 2009. ”Wealth Concentration over the Path of Development: Sweden, 1873–2006”. *Scandinavian Journal of Economics* 111(1), 151–187.

Roine, J., Waldenström, D. 2010. ”Top Incomes in Sweden over the Twentieth Century”. In: Atkinson, A.B. Piketty, T. (Eds.), *Top Incomes: A Global Perspective*, vol. 2. Oxford University Press, Oxford.

Roine, J., Waldenström, D. 2012. ”On the Role of Capital Gains in Swedish Income Inequality”, *Review of Income and Wealth* 58(3), 569–587.

Roine, Jesper, and Daniel Waldenström. 2015. ”Long-Run Trends in the Distribution of Income and Wealth”, i Atkinson, A.B., Bourguignon, F. (red.), *Handbook of Income Distribution*, vol. 2A, North-Holland, Amsterdam.

Rose, G. 2016. ”Inequality – What’s inside”, *Foreign Affairs*, Volume 95, Number 1, pp. 11–16

Summers, L. H. (2014). ”The Inequality Puzzle: Piketty Book Review”. *Democracy: A Journal of Ideas*, Issue 32, Spring 2014. <http://larrysummers.com/2014/05/14/piketty-book-review-the-inequality-puzzle/>